

DE VERSIBUS TERENCEIANIS.

Versus, quibus Terentius usus est, vel iambici, vel trochaici, semel bisve cretici, bacchiaci et choriambici sunt. Iambicorum usitatissimus iambicus trimeter sive senarius est: cui versui ut irones acrius sentiant qualis numerus insit, Catulli Dedicacionem Phaselii (earum IV) huc transscribam, in quo carmine meri iambi sunt:

Phaselus ille, quem videtis, hospites,

Ait fuisse navium celerimus,

Neque ullius natantis impetum trabis

Nequisset praeterire, sive palmulis

Opus foret volare, sive linteo.

Et hoc negat minacis Adriatici

Negare litus insulasve Cycladas,

Rhodumve nobilem horridamve Thraciam,

Propontida trucemve Ponticum sinum:

Ubi iste post phaselus antea fuit

Comata sylva: nam Cytorio in iugo

Loquente saepe sibilum edidit coma.

Amastri Pontica et Cytore buxifer,

Tibi haec fuisse et esse cognitissima,

Ait phaselus: ultima ex origine

Tuo stetisse dicit in cacumine,

Tuo imbuisse palmulas in aequore,

Et inde tot per impotentia freta

Herum tulisse; laeva sive dextera

Focaret aura, sive utrumque Iuppiter

Simul secundus incidisset in pedem;

Neque u'la vota litoralibus diis

Sibi esse facta, cum veniret a mare

Novissimo hunc ad usque limpidum lacum.

Sed haec prius fuere: nunc recondita

Senet quiete, seque dedicat tibi,

Gemelle Castor et gemelle Castoris.

Hoc carmen quando legimus, syllabas quasdam sono suo inter reliquas excellere, et ieta quodam vocis in pronunciando

acui sentimus. Sunt eae autem hae syllabae, quas accentibus notabimus.

*Phaselus ille, quem videtis, hospites,
Ait fuisse navium celerrimus,
Neque ullius natantis impetum trabis
Nequisse praeterire sive palmulis
Opus foret volare sive linteo,
Et hoc negat minacis Adriatici
Negare litus insulasve Cycladas,
Rhodumve nobilem horridamve Thraciam,
Propontida trucemve Ponticum sinum:
Ubi iste post phaselus antea fuit
Comata sylvae: nam Cytorio in iugo
Loquente saepe sibilum edidit coma.
Amastri Pontica et Cytore baxifer,
Tibi haec fuisse et esse cognitissima,
Ait phaselus: ultima ex origine
Tuos stetisse dicit in cacumine,
Tu imbuisse palmulas in aequore,
Et inde tot per impotentia freta
Herum tulisse; laeva sive dextera
Vocaret aura, sive utrumque Iuppiter
Simul secundus incidisset in pedem;
Neque ulla vota litoralibus diis
Sibi esse facta, cum veniret a mare
Novissimo hunc ad usque limpidum lacum,
Sed haec prius fuere: nunc recondita
Senet quiete sequae dedicat tibi,
Gemelle Castor et gemelle Castoris.*

Similiter in versibus trochaicis fit. Trochaicorum versuum usitatissimus trochaicus tetrameter catalecticus, sive versus trochaicus octo pedum una syllaba minus est; quod genus in Pervigilio Veneris habemus, e quo exempli causa priores aliquot versus (1—26) huc referam:

*Cras amet, qui numquam amavit; quique amavit, cras amet.
Ver novum, ver jam canorum, ver renatus orbis est.
Vere concordant amores, vere nubunt alites,
Et nemus comam resolvit de maritis imbribus.
Cras amorum copulatrix inter umbras arborum
Implicat casas virentes de flagello myrteo.
Cras Dione iura dicit, fulva sublimi throno.
Cras amet, qui numquam amavit; quique amavit, cras amet.
Tunc cruore de superno, spumeo Pontus globo,
Caerulas inter catervas, inter bipedes equos,
Fecit undantem Dionen de maritis imbribus.*

Cras amet, qui numquam amavit; quique amavit, cras amet.
Ipsa gemmis purpurantem pingit annum floribus.
Ipsa surgentes papillas de Favoni spiritu
Urget in notos Penates. Ipsa roris lucidi,
Noctis aura quem relinquit, spargit humentes aquas.
Lacrimae micant trementes de caduco pondere:
Gutta praeceps orbe parvo sustinet casus suos.
Hinc pudorem florulentae prodiderunt purpurae.
Humor ille, quem serenae astra rorant noctibus,
Manc virgines papillas solvit humenti peplo.
Ipsa jussit, mane ut udae virgines nubant rosae.
Facta Cypris de cruore deque Amoris oculis,
Deque gemmis, deque flammis, deque Solis purpuris
Cras ruborem, qui latebat veste tectus ignea,
Uvido marita nodo non pudebit solvere.

Hi versus in legendo his ictibus acuuntur:

Cras amet, qui numquam amavit; quique amavit, cras amet.
Ver novum, ver jam canorum, ver renatus orbis est.
Vere concordant amores, vere nubunt dilites.
Et nemus comam resolvit de maritis imbribus.
Cras amorum copulatrix inter umbras arborum
Implicat casus virentes de stagello myrteo.
Cras Dione iura dicit, fulta sublimi throno.
Cras amet, qui numquam amavit; quique amavit, cras amet.
Tunc cruore de superno, spumeo Pontus globo,
Caeruleas inter catervas, inter bipedes equos,
Fecit undantem Dionem de maritis imbribus.
Cras amet, qui numquam amavit; quique amavit, cras amet.
Ipsa gemmis purpurantem pingit annum floribus.
Ipsa surgentes papillas de Favoni spiritu
Urget in notos Penates. Ipsa roris lucidi,
Noctis aura quem relinquit, spargit humentes aquas.
Lacrimae micant trementes de caduco pondere:
Gutta praeceps orbe parvo sustinet casus suos.
Hinc pudorem florulentae prodiderunt purpurae.
Humor ille, quem serenae astra rorant noctibus,
Manc virgines papillas solvit humenti peplo.
Ipsa jussit, mane ut udae virgines nubant rosae.
Facta Cypris de cruore deque Amoris oculis,
Deque gemmis, deque flammis, deque Solis purpuris
Cras ruborem, qui latebat veste tectus ignea,
Uvido marita nodo non pudebit solvere.

In iambicis versibus alteram syllabam a principio, in trochaicis primam ictu insignitam, et post binos trochaeos in utroque versuum genere accentum iteratum videmus. Sed Tere-

tius nisi in suis versibus majore aliqua licentia, quam quae horum versuum est, usus esset, vix opus fuerit, ut, Bentleji exemplum sequenti, accentibus in hac editione lectionem regeremus. De Terentianis versibus haec observavimus.

Terentius ea aetate Romanarum literarum vixit, qua ore magis et sermone homines, quam scriptis, linguam colebant, et nondum Graece docti Graeca arte Romani syllabas dimetiri, sed accentu suo versus suos adhuc modulari consueverant.

Lingua sua quam diu populus aliquis ad dicendum potius quam ad scribendum usus est: ad eloquendi in ea volubilitatem multa fieri possunt, quae, quum primum dicendi consuetudo etiam scripto sub aspectum venerit, et oculorum testimonio loquendi formae constiterint, amplius in ea audere nequimus. Quare Terentius et Syncope et Apocope et Synaeresi et crebrioribus et durioribus usus est, quam quibus vel Horatius vel Virgilius vel reliqui poetae aureae aetatis uti solebant. De maxime memorabilibus earum nunc singulatim dicam.

SYNCOPE est And. I, 1, 124 praescrpsisti pro praescrpsisti; promisti Adelp. V, 6, 17 p. promisisti; amisti Hec. II, 2, 9 p. amisisti; dixi Adelp. V, 6, 30 p. dixisti; adduxi Eun. IV, 7, 24, Heaut. IV, 4, 15 p. adduxisti; circumspexi, prospexi Adelp. IV, 5, 55 p. circumspexisti, prospexisti. Dixe Hec. V, 4, 5 p. dixisse; produxe Adelp. IV, 2, 22 p. produxisse, decesse Heaut. prol. 32 p. decessisse, intercesse Adelp. III, 2, 51 p. intercessisse. Exporge Adelp. V, 1, 53 p. exporrige, librius And. I, 1, 25 p. liberius, periculum And. I, 1, 104 et alias sacpissime p. periculum; mnas Phorm. IV, 3, 57 p. minas (nummus); nemini „pronunciatur hic (Bentl. ad Hec. III, 1, 1) διούλαβας, quasi esset nem'ni. Sic Plautus Poen. V, 6, 11:

Neminem venire, qui istas adsereret manu.

Abdomini (Bentl. ad Eun. III, 2, 7) „pronunciatur quasi esset *abdom'ni*." Praeterea syncopen Chr. Wasius (Senarius p. 157 sqq.) in pluribus verbis inesse censet, quorum pronuntiatio similitudinem aliquam cum pronuntiatione vel nostrae vel Francogallicae linguae haberit. Ita *amat* Adelp. I, 2, 33 cum Francogallorum *il aime*, *tacet* Adelp. IV, 5, 5 cum *il se tait* ejusdem linguae, *pater* Phorm. IV, 2, 11 cum *le père*, *soror* Eun. I, 2, 77 cum *la soeur* comparat. Sed haec vocabula quum in principio versuum plerumque scripta sint: Bentlejus (in schediasmate de metris Terentianis XV) id aliter expedire conatus est, „correptas esse ejusmodi syllabas, dicens, quae in Latino sermone longae fuerint, et in primo fere versuum pede, parcius alias, licentiam hanc Terentium exercuisse." Quare exempla hujus generis paulo infra habebimus.

SYNAERESIS est Heautont. II, 2, 85:

Hārūm duarum conditionum nunc utram malis, vide.

Wasius in Senario p. 100: „Duo, duae, duo fiunt unius syllabae, ut Angl. *Two*, Belgic. *Twec*.“ *Zwo* nostrates dicebant. Similiter in Phormionis IV, 6, 27 legendum est. Heautont. II, 2, 94:

Immo ad duam matrem deducetur,

ubi Bentlejus: „Immo ad tuam anapaestus est, ut similiter saepe alibi.“ Quare pro tuam, duabus syllabis, tuam, una syllaba, pronunciandum erit. *Eum, eam, eundem, eandem, eo, ea, eodem, eadem, eorum, earum, eorundem, earundem, eos, eas, eosdem, easdem* duas primas vocales in unum cogunt (Wase p. 105). *Deorsum, seorsum* disyllabis Terentius usus est: Eun. II, 2, 47:

Ne sursum deorsum cursites.

Adelph. V, 7, 14:

Omnibus gratiam habeo: et seorsum tibi praeterca, Demea.

Lucretius quoque de rerum natura II, 205 scripsit:

Pondera, quantum in se est, deorsum deducere pugnent.

Catullus XX, 17:

Manumque sorsum habebis. Hoc tibi expedit.

Alid pro *aliud* Heaut. II, 2, 90, ubi Bentlejus: „*Alis* pro *aliis* vetuste dictum veteres Grammatici omnes testantur. *Alis* jam in Catullo (de coma Beren. 28). „*Alid* p. *aliud* saepe in Lucretio (V, 258. I, 1108. V, 1304. 1355).“ *Dies* aliquando monosyllabon est (Bentl. ad Eun. IV, 7, 23), *ais* aliquando monosyllabon est (Bentl. ad Eun. V, 7, 2). *Ajebas* (Bentl. ad Heaut. V, 2, 7 cf. ad Heaut. V, 1, 51 et Faern. ad Adelph. IV, 2, 22) apud alios quidem trisyllabon, sed apud Nostrum ubique *aibas, aibant. Quia* interdum in unam syllabam contrahi videtur (Herm. elem. d. metr. p. 156 ad Terent. Hec. V, 2, 18). *Scibam* Heaut. II, 2, 68 p. *sciebam*. „*Iis*, ut *Diis*, semper monosyllabon est, acque ac *his*. Cum disyllabon volunt, *eis* pronunciant scribuntque, ut *deis*.“ Bentl. ad Eun. II, 2, 19. *Reicere* per unum *i* pro *reicere* librorum auctoritatem sequuti Faernus et Bentlejus Phorm. prol. 18 cl. Phorm. IV, 5, 5 scripserunt. Virgil. Ecl. III, 96:

Tityre, pascentes a flumine reice capellas.

Rei (*res, rei*) non posse pro iambo esse, Hermannus (elem. d. metr. p. 176) docet, ita, ut semper *rei*, una syllaba, numquam *rei*, duabus syllabis, legendum foret. Aliter Bentlejus sensit, v. Eun. IV, 3, 10.

CONTRACTIO quoque fieri solet per ambiguitatem (Wase, Senar. p. 184 sqq.) literarum *u* et *i*, quae modo pro consonantibus, modo pro vocalibus sunt. Ita Faernus ad Andr. IV, 6 (5), 2: „*Divitias* per synizesin coeuntibus vel duabus primis syllabis, vel duabus extremis, contrahitur in creticum; atque

hoc Meautio saepe a Terentio et Plauto usurpatur haec dictio.⁶⁶ cf. *Heautont.* I, 2, 20. III, 2, 16. Bentlejus ad *Phorm.* V, 7 (8), 79: „*Novo* contracta syllaba, pronunciatione veteri *novo*. Sic Plautus *novo* modo *Mil.* III, 1, 30 et *Pseud.* I, 5, 156. Atque ita alibi per numeros casusque fere omnes una syllaba *novi, novae, nova, novos.*“ *Via* hic (Bentl. ad *Hec.* I, 1, 16) monosyllabon, quod pronuncias ut Anglorum *Way*. *V* enim (Bentl. ad *Heaut.* I, 1, 49) apud antiquos ut nostrum *W* pronunciabatur. *Dissolvi* *Heaut.* III, 1, 102 p. *dissolvi*. Pronomina *hujus, cujus, ejus* modo unam, modo duas syllabas in legendo efficiunt. Unam syllabam quando efficiunt *huius, cuius, eius* in hac editione scripta sunt; si disyllaba sunt *hujus, cuius, ejus*, accentu in priore syllaba posito. Eadem ratio est in compositis: *hujusce, hujusmodi, cujusquam, cujusque, ejusdem*. *Ingenium* *Andr.* III, 1, 8 ut *inyeniū* legamus, Wase (Senar. p. 209) suadet. „Palatinas *z, γ, ζ*, liquidam *n* sequentes, vocali brevi precedente, positionis necessariae aliquando gratiam facere. Versum incipere a procleusmatico; liquescere enim *ng* ac si scriberetur *ny*.

Contractio quotidianam loquendi consuetudinem praeterea imitata est in: *ecca, eccum, eccam, eccos*, et in *ellum, ellam*. „*Quid* est enim aliud *eccum*, nisi ecce *eum*? *eccam*, nisi ecce *eam*? *eccos*, nisi ecce *eos*? *eccas*, nisi ecce *eas*? *ellum*, nisi ecce *illum*?“ (*Prisc.* XII, 6 T. I p. 555 ed. Krehl.)

CRASIN quoque huc pertinere censeo, quippe quae e communi potius loquendi usu, quam ex accentu versus mihi nata esse videatur. Ejus exemplum habemus in *Eunuchi* I, 2, 113:

Diēs noctesque mē amēs: mē desiderēs.

Ibi verba *mē amēs* ita miscentur, ut ex *amēs* amittatur *a*, e vero proximi superioris vocabuli in ictu positum retineatur. Quare „*mē amēs* non iambum, sed spondeum constituit, perinde ac si *m' aemes*, vel *me 'mes*, vel Gallicum *m'aimēs* efferretur: quod blaesitatis⁷⁾ illecebram in se continet.“ (*Wasii* sunt p. 70.) *Eun.* I, 2, 106:

Faciūndum 'st, quod vis. mērito te amo, bēne facis.

Hic quoque *tē 'mo*, non *t' āno* legendum sit, ut spondeus, non iambus fiat. *Heautont.* II, 2, 119:

Ut sit necessum. mērito te amo, Clīnia,

tē 'mo crasi, non t' āno elisione legendum. *Andr.* IV, 5, 5:

Reliquit me homo, atque dēiit.

me 'mo, non *m' homo* legendum. Ad *crasin* *Wasius* *Heautont.* I, 1, 63 quoque

Putāvit me et aetāte et benevolētis

⁷⁾ i. e. balbutiendi.

refert, ita ut *me et crasi* in una syllaba jungendum et hanc ob causam producendum sit. Faërnus, Bentlejus, Harius hiam esse inter *me et statuunt*, correpto *me*. Similiter Phorm. III, 2, 72:

Actum, ajunt, ne agas. nōn agam? immo hant désinam, ne agas Wasius ne 'gas, Harius nē agas correpto ne legi jubet. Hec. III, 2, 8:

Nam qui amat, cui odio ipsus est, bis facere stulte dūco. Wasius p. 77, ut *qui 'mat* legamus, suadet. Plura exempla in Wasii Senario legere licet; tamen, si in principio versuum scripta sunt, ex Bentleji quidem doctrina corripiendis monosyllabis vitari ea possunt.

APOCOPE est in encliticis *ne, ve, ce, te*, aliquando etiam in *nempe, saepe, proinde, perinde, unde; in tibi, modo*. Phorm. III, 2 (II, 3), 92:

Dicām tibi inpingam grādem: dixi, Démipho, ubi Faërnus: „puto tibi in unam syllabam contrahi, et per synalophen elidi.“

Nostin', tacen'; viden' secundam corripiunt; at *taces, vides, nosti* vix posteriore syllaba brevia sint Bentl. ad Eun. III, 5, 15 et ad Hec. IV, 1, 12.

Cicero Oratore c. 48: „Quin etiam, quod jam subrusticum videtur, olim autem politius, eorum verborum, quorum eadem erant postremae duae literae, quae sunt in *optumus*, postremam literam detrahebant (prisci Romani), nisi vocalis insequeretur. Ita non erat offensio in versibus, quam nunc fugiunt poëtae novi. Ita enim loquebamur: *Qui est omnibu' princeps*, non, *omnibus princeps*, et, *Vita illa dignu' loquoque*, non, *dignus*.“ Priscianus de metris Terentii c. I p. 407 in T. II ed. Krehl: „At illud quoque sciendum, quod omnes quidem (Comici Latini) crebris synalophis et episyualophis et collisionibus et abjectionibus S literae sunt usi scandendo versus suos. Terentius autem plus omnibus.“ Bentlejus ad Eunucho V, 2, 62:

Non faciām, Pythias. nōn pol credo, Chaërea, „quid frequentius est, ait, vel Lucilio et Lucretio, quam S post brevem vocalem ejicere: *Dulcedini' fructum?* Sic hic *Pythia' non. Famelicu' videt*“ (Eun. II, 2, 29). Numquam tamen S abjectum est ante vocalem (Herm. elem. d. m. p. 61. Cf. Quint. inst. or. IX, 4 p. 183). Bentlejus ad Heaut. IV, 3 (5), 28:

Nam prorsus nihil intéllego. vah, tardus es, „prorsus abjecta S trochaeus est, ad Graeci metri morem.“ Idem ad Heaut. V, 2, 40:

Solent esse: id non fit. vérum dicis: quid érgo nunc faciām, Syre?

„Non ergo hic primam corripit; sed *dicis* pro more solenni ejiçit S: *Verum dici: quid ergo nunc?*“ ut in *dici* lenior ictus dimidiati ditrochæi sit, de quo infra dicitur. Phorm. IV, 5, 13:

Volo ipsius quoque voluntate hæc fieri, ne se ejectum prædicet; ibi Faërnus una cum Bentejo s, quod in verbi ipsius sine positum est, abjici jubet.

Contractioni contraria est DIAERESIS, qua fit, ut, quod plerumque una syllaba pronuntiandum fuerit, in plures dissolvatur. Heaut. III, 2, 4:

Ille Cliniæ servos tardiûsculus 'st.

Faërnus dividit diphthongum, et Bentejus „recte, inquit, hoc et sic omnes nostri. *Cliniæ* dividit diphthongum, ut alibi *hospitiæ* (And. II, 6, 8), *Phædriæ*. Heaut. V, 1, 20:

Sponsæ aurum, vèstem, ancillas, ópus esse: argentum út dares. Bentejus: „*Sponsæ* pronuntiandum est, tamquam si esset *Sponsa*.“ Eun. II, 2, 9:

I'tan' parasti te, út spes nulla reliquã in te sit tibi?

ibi Bentejus: „*reliqua* semper apud Nostrum vel primam producit, vel quadrisyllabum est.“ Idem ad Eun. V, 5, 26: *reliquom* est quadrisyllabum, ut alibi non raro.“

Ad hanc pervetustam dicendi rationem refero quoque *ne utiquam* (*n' utiquam*), e eliso et prima syllaba correpta pro *neutiquam*, v. Faërnus ad Heaut. II, 2 (3), 116 et Benti. ad Hec. I, 2, 50. Quod in Graeca lingua factum est, ut antiquissimis temporibus vocabula aliqua, quae post una voce pronuntiabantur, duabus pronuntiata sint: idem in *neutiquam* Latino factum esse videtur, ut, nondum uno vocabulo Terentii aetate conjunctum, pro duobus haberetur, et primitivam suam in versibus legendis potestatem servaret. Wasius p. 164 testis est, *neutiquam* in Corp. jur. Civ. *ne utiquam* scriptum reperi.

Alteram causam, de qua factum sit, ut in versibus Terentianis multa secus atque in versibus Horatianis, Virgilianis, reliquorum poëtarum aureae aetatis instituerentur, in *accentu* positam fuisse novimus. Romani antiquissimis temporibus, non moras syllabarum vel longitudine vel brevitate metientes, sed vel intentionem vel remissionem vocis in syllabis pronuntiandis aestimantes, accentu versus modulabantur. Igitur versus Saturnios, quod genus antiquissimum Romanae poësis est, ad *rhythmum* solum componere consueverant (Servii ad Georg. II, 385). Ennius, qui U. C. 585 obiit, Graecae rationi versus heroicum primus adstrinxit; sed Terentius, quamquam post Ennium erat, quo feliciter quotidianum Romanorum sermonem imitari posset, versus Plautini exemplum sequutus, inter versus Saturnii licentiam et diligentiam versus heroici, ab Ennio inventi, medium quoddam tenuit.

Quae praeter artem recentiorum poetarum accentus causa peculiaris Terentius exhibet, haec sunt.

In principio versuum saepe syllabae corripuntur, quae ab aliis poetis producuntur. Exempli ejus rei Bentlejus in schediasmate suo haec adscripsit:

Set id gratum fuisse —

Sine invidia laudem.

Sine omni periculo.

Propter hospitium.

Hic est ille non te.

Studet par referre.

Ob hanc inimicitias.

Ob decem mnas inquit.

reliqua:

eaque ipsa facili negotio numero augeri possent. Ita in

Andr. II, 3, 22: *Dabit nemo, inveniet,*

Andr. III, 2, 9: *Vel hoc quis non credat,*

Eun. IV, 4, 4: *Quid huc tibi,*

Eun. III, 2, 41: *Ego hinc abeo,*

ubi Bentlejus: „hinc et similia in versus initio corripere frequentissimum.“

Heaut. I, 2, 8: *Aput nos est.*

Hec. I, 2, 88: *Ad exemplum ambarum.*

„In primo fere versuum pede, parcius alias Terentius hanc licentiam exercuit; idque verissimo judicio, Bentlejus inquit, quum histrio, in fine prioris versus anima recepta, plenum rapidumque spiritum posset effundere. Praeterea non eas syllabas, quae natura et vocalis sono longae sunt, corripuit: sed eas tantum, quae per vocalem quidem breves erant, positione tamen et consonantium concursu longae factae sunt; quae vocabula monosyllaba fere vel dissyllaba sunt, vel cum praepositionibus composita.“

Accentus versus idem effecisse videtur, ut positio debilis saepe neglecta fuerit. Positio debilis ea dicitur, quae geminatis, *l, c, d, p, r*, oritur: *cm, gn, dm* in Comiciis non necessario proxime superiorem syllabam producunt; *mp, md, tn, pt* non magis id efficiunt. In his verbis tamen omnibus hoc unum requiritur, ut consonantes post vocalem natura brevem sint. Corripuntur igitur in Terentii Comoediis:

Esse: Heaut. I, 1, 19:

Haec non voluptati tibi esse, satis certo scio,

ubi Faernus. „in esse priorem syllabam corripias;“ et Bentlejus.

„Recte esse corripitur.“ *Istuc priore syllaba correpta in Eunucho est: II, 2, 6:*

Quid istuc, inquam, ornāti est? quoniam miser, quod habui, perdidī: en, ubi Bentelejus. „Istuc priore correpta, ut passim.“

Illā sexto casu Eun. II, 1, 17:

Tandem non ego illa caream, si sit opus, vel totum triduum? hui, ubi Bentelejus: „Ego illā anapaestus. Nihil frequentius.“

Voluptati, antepenultima correpta, Faernus et Bentelejus habent. Heaut. I, 1, 19 Quidem causa, quamquam consonans m a consonante c excipitur, in Heaut. est I, 1, 35:

Seire hoc vis? hac quidem causa, qua dixi tibi, ad quem locum Faernus: „ut versus stet, ex quidem m abjicitur;“ et Bentelejus: „Quidem corripī frequentissimum est.“ Eun. II, 1, 22:

Set quis hic est, qui huc pergit? attat, hic quidem est parasitus Gnatho.

Bentelejus: „Hic corripitur, ut hic quidem est anapaestus sit.“ Etiam hic adverbium Hermannus in elementis doctrinae metricae p. 157 corripendum censet in hoc iambico tetrametro catalectico Heaut. IV, 2 (4), 15:

Lube maneat. i. quin est paratum argentum. quin ego hic manco,

ita, ut in septimo pede ego hic manco proceusmaticus sit. In verbo abdomini Bentelejus tres posteriores syllabas pro Cretico, in verbis abdomini hunc syllabas, quae sunt in domini hunc pro dactylo esse censet; ita dicens ad Eun. III, 2, 7: „Quum hunc et hanc passim corripiant Comici: inde factum, ut, qui per se Creticus esset, domini, addito hunc, domini hunc, dactylus fiat, et additione plurium consonantium brevior evadat, ut versu mox decimo Quo? quid hunc pro dactylo est.

Plura exempla collegit Wasius Sen. p. 17—31. Ita illic Andr. IV, 5, 3.

Puer hercle 'st. mulier, tu adposuisti hunc? ubi illic est? ecce Eun. III, 1, 5:

Deducam. set ecce militem. est istuc datum. hoc quod Eun. IV, 2, 14:

Set quid hoc, quod timida subito egreditur Pjthias? ipsa Phorm. V, 7, 67:

Nunc, quod ipsa ex aliis auditura sit, Chreme.

HIATUM Bentelejus esse statuit e. c.: Andr. I, 2, 20:

Hoc quid sit? omnes, qui amant, graviter sibi dari uxorem ferunt.

Heaut. I, 1, 63:

Putavit, me et aetate et benevolentia.

Eun. III, 2, 42:

Una ire cum amica imperatorem in via.

Eun. I, 2, 39:

Ego cum illo, quicum tum ino rem habebam hospite.

Heaut. II, 2, 46:

Ejus dnvis causa, opinor, quae erat mortua.

Andr. V, 1, 6:

Vide quam iniquus sis prae studio: dum id efficias, quod cupis.

In his versibus hiatus est in 1) qui amant; 2) me et aetate; 3) cum amica; 4) rem habebam; 5) quae erat mortua; 6) dum id efficias. Sunt ea verba monosyllaba; ictum habent vel majorem, qualis post ditrochaeum integrum, vel minorem, qualis post dimidiatum esse solet; quae vocali desinunt (qui, me, quae), ea vocali longa desinunt, et primam syllabam in anapaesto constituunt (qui amant; me et aetate; cum ami etc.); hasque res Bentlejus necessarias esse putat, si quos hiatus in versibus Comicis nobis reperire videamur.

Addere licet Eun. II, 2, 11:

Qui color, qui nitor vestitus; quae habitudo est corporis?

Heaut. V, 1, 45:

At ne illud haut inultum, si vivo, ferent.

Hec. IV, 1, 21:

M. Misera sum. PH. utinam sciam esse istuc: set nunc mi in mentem venit ex,

ad quem locum Hermannus (elem. d. m. p. 178: „Sum non cliditur.“

Tamen Wasius etiam in his versibus hiatum plerumque effugit, qui mant (qui amant), me et aetate (me et aetate), quae rat mortua (quae erat mortua), quae bitudo (quae habitudo) crasi legens (Sen. p. 83). Cum amica Wasius similiter legi jubet, atque quum co'eo legimus pro cameo, ita, ut co'amica, co'mica pronuncietur. Ipse Wasius duobus in locis Terentii hiatum reperisse putat (Sen. p. 33 et 40):

Hecyrae prol. 1:

Hecyra est huic nomen fabulae, haec cum data est.

Adelph. IV, 8, 5:

Exemplum disciplinae. Sr. ecce autem hic adest,

(ad quem locum annotata vide), ibique hiatus satis ea mora excusatur; quae vel in ejusdem personae sermone post interpunctionem oritur, vel alternos sermones plurium personarum dirimit. Omnino Terentius multo magis et multo artificiosius, quam Plautus, huic licentiae pepercisse videtur. Hermannus (elem. d. met. p. 65) quoque Bentlejum vituperat, quod nimis diligens neglectae elisionis observator fuerit, saepeque modum in hac re excesserit. Romanos non tam elidi syllabas, quam coalescere voluisse, et hiatum in versibus hac cautione admi-

sisse, ut voces monosyllabas, si sententiae aliqua vis in iis esset, in ictu metrico, non etiam extra ictum, sine elisione pronunciarent.

Accentu versus quoque factum est, ut syllabae, natura sua longae, quum extra ictum in versu positae essent, aliquando correptae sint; contra aliae syllabae, natura breves, quum in ictu legerentur, productae sint. *Systole* illa, haec ratio *Diastole* dicitur.

Ad *SYSTOLEM* imperativi imprimis vel primae vel secundae vel quartae conjugationis pertinent, quorum postrema syllaba, quum ab aliis poetis legitime producat, a Comicis saepissime correpta est.

Ita in Andr. IV, 5, 21:

Mane: cavē quoquam ex istoc excessis loco.

Heaut. III, 4, 23:

Manē, manē, quid est, quod tam a nobis graviter crepuerint fores?

Adelph. III, 4, 21:

Vitiavit. hem. manē. nōndum audisti, Dēmea.

Heaut. IV, 4, 22:

Set pater egreditur. cavē, quicquam admiratus sis.

Adelph. III, 4, 12:

Si deseris tu, perimus. cavē dixeris.

And. II, 3, 29:

Curabitur. set pater adest. cavē, te esse tristem sentiat.

Eun. V, 1, 20:

Viden? video. comprehendī jubē, quantum potest.

Adelph. V, 5, 10:

Atque hanc in horto maceriam jubē dirui.

ib. 16:

Ego lepidus in eo gratiam, jubē nunc iam.

Phormio V, 7, 29:

Argentum rursum jubē rescribi, Phormio.

Heaut. IV, 6, 30:

Si sapiens faciam. abi intro: vidē, quid postulet.

Adelph. II, 2, 31:

Labascit. unum hoc habeo: vidē, si satis placet.

Hec. III, 5, 34:

Verum vidē, ne impulsus ira prave insistas, Pamphile.

And. I, 5, 20:

Abi domum. id mi visus 'st dicere, abi cito, et suspende te.

Adelph. IV, 2, 25:

Laudo: o Ctesiphō, patrisas: abi, virum te iudico.

Heaut. II, 2, 108:

Concaluit: quid vis? redi, redi. adsum, dic, quid est?

In his omnibus mane, cave, jube, vide, abi, redi prior quoque syllaba brevis est, quare Harius de metris Comicis (in Te-

rentio suo p. LXI) hanc regulam constituit: „In disyllabis, quorum prior brevis sit, alteram quoque saepissime Comicos corripere.“ Nuper Lingius (de hiatu in versibus Plautinis p. 34) haec addidit: „Non promiscue omnia verba ita usurpantur, sed tantum *disyllaba*, quae priorem syllabam habent brevem. Itaque semper corripuntur *abi et redi*, numquam vero *exi*, semper *vale*, numquam *salve*. — — — A Comicis poetis praeter syllabarum quantitatem observabatur etiam accentus, recentiores poetas praetervolabat. Et vere haec est illorum imperativorum ratio. Nam voculam pronunciare disyllabam, atque alteram syllabam et breviorum quidem accentu notare, alteram eandemque longam deprimere *cavē, vidē*, id prorsus est contra naturam et vulgi consuetudinem. Dum enim prior i. e. brevior syllaba accentu evehitur, obscuratur altera, et quantum illi accedit ponderis, tantum huic detrahitur. Id non accidit aliis, veluti *salve praebe*, quae prisci illi poetae non minus constanter producant, quam recentiores.“

Cum his imperativis a Wasio (p. 219), Hario et Lingio alia verba disyllaba (*domi, boni, mali, malum*) ratione sua comparantur, quae Hermannus (elem. d. m. p. 65) una syllaba pronunciata fuisse putat.

Ad Systolen quoque referendum est, quod in prol. ad Eun. v. 20 habemus:

Menándri Eunuchum postquam Aediles emerunt,
in *emē*runt correpta ea syllaba, quae altera a postrema est.

DIASTOLE, qua propter accentum metricum, qui in aliquam syllabam incidit, brevis syllaba producit, est:

Hec. IV, 4, 43:

Remissan' opus sit vobis, reductan' domum,
ubi *redductan'* sub ictu minore dimidiati ditrochaei pro *reductan'*.

Adelph. I, 2, 26:

Injurium 'st: nam si esset, unde fieret,
fieret p. fieret

Igitur quum in Terentii versibus tantum non omnia ex accentu pendeant, Bentlejus bene meruit, quod ictibus eos notatos edidit.

Peritur autem in versibus trochaicis prima syllaba, in versibus iambicis altera syllaba, et, si anapaestus est, qui versus iambicum orditur, tertia syllaba a principio ictu metrico. Quare, ex accentu in prima syllaba posito statim trochaici, ex accentu in altera et tertia posito versus iambici cognoscuntur. Unum est, in quo Bentlejus ictum putat etiam in versibus iambicis a secunda syllaba in primam retrahi: si quando a dactylo senarius incipit (Bentlej. de metr. Terent. et ad Andr. I, 1, 25). Ipsi igitur versus iambicum ictu in prima syllaba collocato notavimus: Andr. prol. 2, 11, 12. I, 1, 25, saepius in periochis.

Post crebrius id facere noluimus, quum et ipse Bentlejus parum sibi in regula sua observanda constitisset, neque Reizius in Rudente Plauti II, 6, 29 Bentleji voluntati obsequutus esset, ipsique veriti essemus, ne obscuritatem et tenebras lectioni id afferre posset.

Post singulos trochaeos iteratur quidem ictus, qui trochaicum in prima, iambicum versum in altera syllaba primum acuerat, sed accentu minore, quam qui graviter sentiri possit. Quare eorum notatio in hac, aequae ac Bentlejana editione, neglecta est. Bini trochaei (*διποδία τροχαϊκή*) intermittendi sunt, donec in principio tertii trochaei novus versus accentus syllabam suam efferat et acrius sentiat. Horum accentuum sedes in hac editione Terentii et in versibus supra positis scripto notatae sunt.

Ex iis intelligimus, insigne artificium Terentii in eo esse, quod prudentia et verborum idonea compositione effecerit ut ictus versuum et accentus vocabulorum accurate inter se congruant.

De accentibus linguae Latinae singularis libellus Prisciani exstat. Servius quoque ad Aen. I, 116. 384. 451. X, 668 alias plura monuit. Diomedes quoque de Oratione et partibus Orationis l. II p. 425 sqq. ed. Putsch. Brevissime quidem Quintilianus (inst. or. I, 5 p. 39) praecipit: „In omni voce, *acuta* intra numerum trium syllabarum continetur, sive hae sint in verbo solae, sive ultimae: et in his aut proxima extremae, aut ab ea tertia. Trium porro, de quibus loquor, media longa, aut acuta, aut flexa erit: eodem loco brevis utique gravem habebit sonum, ideoque positam ante se, id est ab ultima tertiam, acuet. Est autem in omni voce utique acuta, sed numquam plus una; nec ultima umquam; ideoque in disyllabis prior. Praeterea nunquam in eadem, flexa et acuta, quoniam eadem flexa et acuta. Utique neutra claudet vocem Latinam. Ea vero, quae sunt syllabae unius, erunt acuta, aut flexa, ne sit aliqua vox sine acuta.“ Haec Quintilianus. Inde discimus, in lingua Latina praeter ea verba, quae unius tantum syllabae sunt, nullum verbum fuisse, quod accentum in ultima habuerit. Tamen „*μόρια*, id est, *minores particulae*, ut *Quae, Ve, Ne, Ce*, quoties junguntur aliis partibus, ante se accentum faciunt, qualislibet sit syllaba, quae praecedit, sive brevis, sive longa, ut *musaque, hujusce, illucce, tantone, adduce, deduce*: et haec mutilata (e. c. *tanton'* pro *tantone*) similiter proferuntur, scilicet sub eodem accentu.“ (Serv. ad Aen. X, 668, cf. Priscianus de accentibus c. II p. 364 §. 10 ed. Krehl.) Hinc factum est, ut Terentius in secunda quidem trimetri *διποδία*, quae est post binos trochaeos a principio absolutos, rarissime tantum scripserit, quemadmodum Eun. V, 1, 16 scripsit:

Scelēsta ovem lupō commisi. dispudet,

lupo, in ultima syllaba acuto. Sed plerumque hanc necessitatem, si quando eum in versu urgebat, ita a se removit, ut Synaephe usus vicinum verbum cum vicino misceret. Ita est Eun. V, 5, 21:

Is pro illo eunucho ad Thaidem hac deductus est.

Quodsi ad *Thaidem* deductus scripsisset, ictum minorem, qualis in principio singulorum trochaeorum est, in tertia syllaba verbi *Thaidem* haberemus: ita vero, quum ad *Thaidem* huc deductus scripserit, tertia syllaba, quae in verbo *Thaidem* est, eliditur, et accentus in huc incidit.

Tamen interrogationis hoc proprium est, ut vehementius vocem impellat, quod ubi non potest fieri, nisi ultima syllaba acuenda, acui ea debet. Haec Hermannus tradit (de emendanda ratione Graecae Grammaticae I c. XIX p. 93) de accentu interrogationis, qui in Graeca lingua est, eademque quum in omnibus linguis aequae constant: Terentius quoque in artem minime peccavit, quum in interrogazione extrema vocabula aliquando ictu versus acueret. Quare in Andr. I, 5, 8 hujus editionis recte scriptum est:

Itane obstinate operam dat, ut me a Glycerio miserum abstrahat?

operam ultima syllaba acuta. Similiter Andr. III, 4, 7:

Nam propemodum habeo jam fidem. D. tandem cognosti qui siem?

ubi Bentlejus: „Iege cum interrogazione: *Tandem cognosti qui siem?*“ nam idcirco *tandem* habet ictum in secunda. Eun. IV, 4, 42:

Etiam nunc credes, indignis nos esse inrisis modis?

ubi Bentlejus. „*Credes* posteriorem acuit ob interrogationem.“ idemque etiam in schediasmate de metris Terentianis p. XIX monuerat.

Evenire, ut metri quoque conditio mutet accentum, a Quintiliano loco supra laudato docemur. Igitur non admirandum est, quod apud Nostrum quoque metri conditio accentum mutaverit. Terentius quidem in secunda tantum trimetri *διποδία* legitimam et communem accentuum rationem observavit: in prima et tertia *διποδία* eam negligere consuevit; quoniam sine ista venia conclamatum actumque fuisset de Comoedia Tragodiaque Latina, uti Bentlejus existimat. Itaque in Phormionis V, 7, 83 est:

Malum, quod isti di deaque omnes duint,

malum et *omnes* vocabulis in ultima acutis, quamquam in quotidiano quidem sermone nemini Romano ita pronuciare facile licuerit, quin risum moveret. Sed hanc inter prosam orationem et versum discrepantiam Servius ad Aeneidem quoque I, 451 annotavit.

Ictuum notationem igitur si ducem sequimur: haec versuum genera in Terentii poematis inesse cognoscimus.

1) Iambicus monometer uno ictu:

Te nōminat (Phorm. II, 2, 16).

2) Iambicus dimeter acatalectus sive quaternarius, his ictibus:

Set nūm quid aliud imperas? (Eun. II, 1, 7).

3) Iambicus dimeter catalecticus sive iambicus quaternarius una syllaba minus:

Adgrēdiar. Bacchis, sālve (Hec. V, 1, 5).

4) Iambicus trimeter sive senarius:

Tantūm laborem cāpere ob talem filium?

5) Iambicus tetrameter acatalectus sive octonarius iambicus:

Dum tēmpus ad eam rēm tulit, sivi ānimum ut explerēt suum.

6) Iambicus tetrameter catalecticus i. e. iambicus octonarius una syllaba minus (septenarius quoque a Latinis dicitur a numero pedum, quos integros habet, idemque Comicus quadratus):

An poēnītebat stāgiti, te auctōre quod fecisset?

7) Trochaicus monometer catalecticus i. e. trochaicus monometer una syllaba minus:

Occidi (Eun. II, 3, 1).

8) Trochaicus dimeter catalecticus i. e. trochaicus dimeter una syllaba minus:

Ego istam invitis omnibus (Adelph. II, 1, 4).

Unde mi auxiliūm petam? (Phorm. IV, 6, 2).

9) Trochaicus tetrameter acatalectus sive trochaicus octonarius:

Vērba dum sint: vērūm si ad rem cōferentur, vāpulabit.

10) Trochaicus tetrameter catalecticus i. e. trochaicus octonarius una syllaba minus (idem trochaicus septenarius et quadratus a Latinis dicitur):

Sērvon' fortunās meas me cōmmisisse fūtili?

11) Creticus tetrameter (Andr. IV, 1, 2):

Tānta vecōrdia innūta cuiquam ūt siet.

12) Bacchiacus tetrameter acatalectus (Andr. III, 2, 1):

Adhūc, Archylis, quae adsolent quaeque opōrtet.

13) Choriambici (Adelph. IV, 4, 3—6):

(— — — — — — — — — —)

(— — — — — — — — — —)

pede Bacchio alias, hic pede amphibracho in extremo versu secundo)

Mēmbra metu dēbilia

Sūnt: animus timore

Obstipuit: pectore nil

Sistere consili quit.

Duplicia plerumque nomina adscripsimus, quorum alterum Graecum, alterum Latinum est. Graeci per διποδίαν versus trochaicos et iambicos scandere et binos pedes pro uno μέτρον putare solebant, Latini singulos pedes numerabant. Inde factum est, ut quem versum Latini quaternarium, a quaternis pedibus indito nomine, cum Graeci dimetrum a μέτρον duplici dixerint.

Iambici et trochaici versus vel catalectici vel acatalecti sunt. Acatalecti (α priv. κατάληξις) dicuntur, qui pedes suos idoneo syllabarum numero complent, catalectici, quorum extremo pedi una syllaba deest. Hypercatalecti quoque sive hypermetri iambici quidem versus esse possunt, quamvis id Bentleyus ad Heaut. III, 3, 13 negaverit. Talem et hunc ipsum versum Heaut. III, 3, 13, magis etiam Phorm. II, 2, 11 habemus:

Ejus me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet: nam abs-
que eo esset,

qui versus postrema sua syllaba set redundat.

Horum versusum hypermetrorum non ita dissimiles sunt illi iambici octonarii, qui, elisione facta, ultimam syllabam cum sequente versu conjungunt. Phorm. II, 2, 10:

Eheu me miserum: cum mihi paveo, tum A'ntipho me excru-
ciat animi,

ex extrema syllaba mi vocalis ejienda et m consonans cum vicina vocali proximi versus conjungenda est (Herm. d. m. p. 172). Non secus in Andr. III, 4, 2:

Cur uxor non aduersitur? iam advesperascit. audin' tu illum?
ultima syllaba elidenda et cum proximo versu conjungenda est.

Hac versusum suppellectili Terentius vel ita usus est, ut unum eundemque numerum per plures versus continuaverit, vel ita, ut repente numerum mutaverit. Idem numerus ubi per plures versus continuatur, etiam versusum genus mutari potest, numero non mutato. Ita in Andria III, 5 duo versus, qui a principio sunt, trochaici tetrametri pleni sunt, tertius versus trochaicus tetrameter catalecticus est, cum excipiunt v. 4—14 pleni iambici tetrametri; at dipodiae trochaicae perpetuo ordine se sequuntur, nihil varietate interpellatae, propterea, quod versu tertio, qui trochaicus catalecticus est, a trochaicis ad iambicos rhythmus gradum facit, eo, quod futili in extremo versu tertio et Ego in principio versus quarti dipodia trochaica conjuncta sunt et numerum continuant. Versu quartodecimo demum numerus intentione vocis (arsis) consistit, quae in extrema syllaba verbi nuptias est, quemadmodum numerus ubique arsi terminari solet. Numerus ubi per plures versus continuatur,

saepe *clausulae* addi solent, id est, „versus breviores, admixti longioribus ejusdem generis, et plerumque cum iis numeri perpetuitate cohaerentes.“ (Herm. elem. d. m. p. 180.) Ita in Eunucho II, 1 iambicus dimeter, qui post versum secundum est, clausula dici potest, eaque cum versu secundo, trochaico tetrametro catalectico, continuo dipodiarum trochaicarum ordine conjuncta est, si syllabae

tum 'st tibi ah rogi,

quae inter ictus prioris et proxime subsequentis versus sunt, conjunguntur. Eadem ratione versus septimus ejusdem scenae cum versu sexto conjungitur.

Etiam inter diversas scenas versus continuati sunt. Ita in Andr. III, 3, 48 et III, 4, 1 iambicus tetrameter catalecticus est, cujus altera pars in exitu scenae tertiae, altera in principio scenae quartae constituta est.

A iambicis trimetris fabulae Terentii plerumque ordiuntur. Ita prudenter institutum est, quum fabulae a sedatoribus initiis incipere soleant, et trimetri ad tranquillitatem rerum declarandam apti sint. Post, ubi res turbulentiore factae sunt, trochaicis Terentius utitur. Nec solum post integras scenas metrum commutare solet, sed in eadem quoque scena varia versuum genera ad varias animorum affectiones significandas adhibet. Bothe ad Eunucho v. 571 (in nostra editione Eun. IV, 1 sqq. v. not. versus paulo aliter constituti leguntur): „Consideret lector in hac scena artem Terentii, in versu, pro rerum conversionibus affectumque commutationibus apte variato, declaratam. Et ut de hoc quidem subtilius edisseram, incipit scena a trochaicis tetrametris, quorum prior etiam acatalectus est, gravissimo metri genere, ad exprimendam acillae summam sollicitudinem de domina, pessimis turbis implicata. Quae quo spectare videantur, ubi breviter indicavit, jam narrationem ipsam incipit, idque se facere indicat alio illato versu, iambico tetrametro catalectico, vehementi illo quidem, sed moderatiore tamen iambicis plenis, quibus mox, iram militis a verbis ad rem processisse, ostenditur. Huic longe alius, sed aequae tamen violentis, affectibus commota Thais respondet trochaicis; finitaque jam narratione, ubi, quo voluit, pervenit, eodem metro, quo et domina, auctor sibi rerum omnium, usa est, et a quo ipsa incipit, denuo usurpato, naturaliter scenam concludit pedissequa.“ Bentleyus ad Heaut V, 2, 25: „Nota, postquam Chremes abierat, tum statim a trochaicis ad iambicos itum est.“ Idem ad Eun. IV, 6, 5: „Ante et post in tetrametris plenis debacclatur Thais; at in hoc versu, dum Chremes salutem, defervet paulum ira et catalectico utitur. In Phorm. II, 3, 24 adveniente Phaedria ab octonariis iambicis ad sena-

rios transitur, interposito trochaico septenario. „Omnino, ubi aliquid incidit, quare forma colorque orationis repente mutetur, mutantur etiam numeri.“ (Hermannii sunt elem. d. m. p. 165.)

In pedibus quoque versuum construendis summa licentia Terentius usus est. Unum diligenter cavetur, in iambicis versibus ne trochæci, in trochaicis ne iambi sint. Caeterum in omnibus pedibus et paris et imparis numeri, praeterquam ultimo, pro iambis proque trochaicis spondei admittuntur, et qui spondeis spatio aequales sunt. Quare spondei, dactyli, tribrachi et anapaesti pro iambis et trochaicis ubique fere esse possunt. Creticus tamen sive amphimacer (—ü—), quod Scaliger opinatus est (Poëtices l. VII p. 844 in ed. a. MDCVII), in numero iambico et trochaico esse non potest. Camerarius (de Carminibus Comicis in edit. Plauti p. 46): „Silentio praetereundum non est, in iambico et trochaico Creticum non esse: quamvis de Archilochii trochaici structura ille praecipiens, Rufinus, ut ferunt, hoc scripsit:

Creticon Archilochus supra caput addit iambi.)*

Nam Cretici ratio, qui est *εμφίμαχος*, temporum quinque, ab hoc genere est alienior. Itaque quidam inculcantes in iambicos et trochaicos versus hunc pedem, audiendi, mea quidem sententia, non sunt.“ Pes quoque proceleusmaticus (υυυυ) Terentio insolens est (Bentl. ad Heaut. III, 1, 93, h. e. 96), si quidem in dipodia trochaica, qua Benteleus versus metitur, pro trochaeo esse debeat. Nam pro iambo recte infertur. Andr. I, 1, 91:

Quae ibi uderant, forte unam aspicio adulescētulam.

Proceleusmaticus, qui in syllabis est *spicio adu*, pro iambo, non pro trochaeo substitutus est, et ab Hermanno elem. d. m. p. 127 recte adhibitus esse censetur. Cf. quoque Hermannii Praef. ad Trinum. Plauti p. VIII sq. Ipsi proceleusmaticum in hac editione etiam pro trochaeo semel admisimus Heaut. III, 1, 96 contra Benteleii auctoritatem.

Aliquanto accuratius Latini Comici in postremo tantum pede constituendo agere solent. In trimetris quidem ultimum pedem vel iambum vel pyrrhichium (υυ) constanti usu esse voluerunt. Iambicus tetrameter catalecticis et acatalectus duos quodammodo versus, dimidiato quisque pedum numero, constituunt, quorum prior quarto pede absolvitur. Quare in fine quarti pedis si caesura est: et spondeus et anapaestus et multo magis dactylus in quarto pede displicent. Minus curarunt de septimo pede iambici tetrametri catalectici, ibique et spondeum et anapaestum et dactylum et aliquando proceleusmaticum esse

*) Putschii Grammaticae Latinae Auctores Antiqui p. 2709.

siverunt. Contra in iambicis tetrametris acatalecticis ultimum pedem vel iambum vel pyrrhichium esse oportet, praeterquam in hypercatalecticis et iis versibus, qui, elisione facta, cum proximis subsequentibus continuantur, ubi spondeum et qui temporibus ei aequales sunt, octavam pedem esse licet. In trochaico tetrametro catalectico spondeum dactylumque Romani omnibus in pedibus sibi indulserunt, praeterquam in septimo pede. In trochaicis tetrametris acatalecticis versus etiam tribracho vel anapaesto finire potest, dactylus vero in ultimo pede nullo modo admittitur.

Ea libertate necesse erat Terentius uteretur, ut colorum ei varietas suppetere, qua ad singulas quasque affectiones animi in idoneo lumine collocandas opus erat! Ii quidem, qui schola potius assueti, quam e conspectu dissimilium rerum humanarum ad lectionem Terentii venire, inconstantiam aegre tulerunt et majorem aliquam dicendi similitudinem desideraverunt; ipse Quintilianus poëtam reprehendit, quod non intra trimetros Comodias suas continuerit: sed qui, in luce vitae constituti, more hominum sedulo spectato, cognoverunt, quam varie animi cupiditatibus agitari soleant; ii poëtae nostro merito id laudi ducent, quod, animos hominum poëmatis suis exprimens, colorum temperatione tam parum constanti usus sit, quam parum et ipsi animi sibi constare soleant. E Cicerone (Orator. 45 sqq.) qui intellexerunt, pristino sermoni Romanorum quanta licerint: ii *synalophas et episyualophas et collisiones et abjectiones s. literae* Terentio non vitio vertent; ipsosque Romanos, qui una cum Terentio aetate fuerunt, credibile est, nostrum poëtam iis poëtis longe praetulisse, quorum versus Martialis in *Chrestillum* (Epigr. XI, 90) perstringit:

Carmina nulla probas, molli quae limite currunt,

Sed quae per salebras altaque saxa cadunt.

Et tibi Maconio res carmine major habetur,

*Lucaeili columella hic situ' Metrophan' est *)*

Attonitusque legis terrai' frugiferai';

Accius et quicquid Pacuviusque vomunt.

*) Donatus ad Phorm. II, 3: „Columen, culmen; an columen, columna? unde Columellae apud veteres dicti scervi majores domus. Lucil. XXII:

Servus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam,

Lucili columella, hic situ' Metrophanes.“